

FORN VANNEN

JOURNAL OF
SWEDISH ANTIQUARIAN
RESEARCH

2019/3

Utgiven av

Kungl. Vitterhets Historie och Antikvitets Akademien i samarbete med Historiska museet.

Fornvännen finns på webben i sin helhet från första årgången och publiceras löpande där med ett halvårs fördröjning: fornvannen.se

Ansvarig utgivare och huvudredaktör

Mats Roslund

Vitterhetsakademien

Box 5622, 114 86 Stockholm

mats.roslund@ark.lu.se

Redaktionssekreterare och mottagare av manuskript

Peter Carelli

Vitterhetsakademien

Box 5622, 114 86 Stockholm

fornvannen@vitterhetsakademien.se

Redaktörer

Herman Bengtsson, herman.bengtsson@upplandsmuseet.se

Christina Fredengren, christina.fredengren@shm.se

Åsa M Larsson, asa.larsson@raa.se

Teknisk redaktör

Kerstin Öström

Grävlingvägen 50

167 56 Bromma

kerstin@vinghasten.se

Prenumeration

Vitterhetsakademien

Box 5622, 114 86 Stockholm

e-post fornvannen@vitterhetsakademien.se

Bankgiro 535-3552

Årsprenumeration i Sverige (4 häften) 200 kronor, lösnummer 60 kronor

Journal of Swedish Antiquarian Research

published by The Royal Academy of Letters, History and Antiquities

Subscription price outside Sweden (four issues) SEK 250:–

Box 5622, SE-114 86 Stockholm, Sweden

FORNVÄNNEN började utges av Kungl. Vitterhets Historie och Antikvitets Akademien år 1906 och ersatte då *Akademiens Månadsblad* samt *Svenska Fornminnesföreningens Tidskrift*, som båda tillkommit under 1870-talets första år. Förutom i Sverige finns *Fornvännen* på drygt 350 bibliotek och vetenskapliga institutioner i mer än 40 länder.

Tidskriften är referentgranskad.

FORNVÄNNEN («The Antiquarian») has been published by the Royal Academy of Letters, History and Antiquities since 1906, when it replaced two older journals which had started in the early years of the 1870s. Outside Sweden *Fornvännen* is held by more than 350 libraries and scientific institutions in over 40 countries.

The journal is peer-reviewed.

ISSN 0015-7813

Printed in Sweden by AMO-tryck AB, Solna, 2019

Kort meddelande

De hamnade i Lausanne!

*Svar på Joakim Goldhahns efterlysning av de försvunna
»Trolldockorna» från Lindesberg*

I Joakim Goldhahns fascinerande artikel »Älvernarnas arkeologi» (Goldhahn 2018) diskuteras ingående den s.k. Trollstenen, alias Elvestenen, Smörjstenen, Offerstenen eller RAÄ Linde 27 vid Lindesberg i Västmanland. Hans intresse för detta flyttblock med sina många skålgropar är stort. Det visade han redan 2003 då han tillsammans med Patrik Nordström gjorde en mindre arkeologisk undersökning invid den stora stenen då ett rikt fyndmaterial påträffades. Det bestod främst av mynt från tiden 1717–1979.

Goldhahn berättar att Trollstenen under 1800- och 1900-talet redan uppmärksammats av många forskare, främst etnologen Gunnar Olof Hyltén-Cavallius som besökte platsen 1846. Bland annat fann han då inte mindre än nio små »trolldockor» liggande i skålgroparna på stenen. Dessa togs helt sonika med till Stockholm där Hyltén-Cavallius vid den tiden verkade som andre amanuens vid Kungliga biblioteket. Goldhahn har lyckats fastställa att Hyltén-Cavallius senare skänkte två av dockorna till fornforskaren George Stephens, ägare till Huseby bruk i Småland. Där finns de ännu bevarade i Stephens samling. Vidare nämner han att tre dockor lämnades in till riksantikvarien Bror Emil Hildebrand. 1926 överfördes dessa från Statens historiska museum till Nordiska museets samlingar. För Goldhahn uppstod en naturlig, närmast retorisk följdfråga, nämligen att be Fornvännens läsare att försöka hjälpa honom att finna svaret på vad Hyltén-Cavallius gjorde med de resterande fyra dockorna. Goldhahn trodde nog aldrig att han skulle få något besked, men här kommer det, och det omgående. Han gav dem, eller åtminstone tre av dem, till sin gode vän den schweiziske arkeologen Frédéric Troyon (1815–1864). Denne vistades under cirka ett års tid i Stockholm åren 1845–1846 för studier i det då projekterade Historiska museets samlingar (Leitz 2002, 37–38). Han kom sedermera

att bli en av sitt hemlands stora arkeologiska pionjärer och en av grundarna till Musée Cantonal d'Archéologie et d'Histoire i Lausanne. Där kom också hans personliga fornsakssamling att hamna. Detta museum besökte jag 1973 och 2017 för att studera arkivalier och fornsaker relaterade till Troyons sejour i Sverige. I hans förteckning över den egna fornsakssamlingen fann jag följande uppgifter:

1118–1120. Trois poupées ex voto prises sur la pierre des Elfes près de Linde en Westmanie. Sur ces pierres sont plusieurs creux ovales assez grands pour recevoir des oeufs de poule et où paysans déposent encore actuellement ces ex-votos pour obtenir des Elfes la guérison de leurs enfants.

[Tre offerdockor, hämtade från älvernarnas sten nära Lindesberg i Västmanland. På stenar av detta slag förekommer ovala gropar, tillräckligt stora för att rymma ett hönsägg. I dem offerar bönderna ännu i våra dagar föremål som dessa för att få älvernarnas hjälp att bota sina barn].

I maj 2019 bad jag min kollega, prof. Gilbert Kaenel, tidigare chef för kantonalmuseet att kontrollera om dockorna fortfarande fanns kvar i museets samlingar. Jag tackar honom för att vänligen ha åtagit sig denna uppgift och beklagar med honom att de inte kunnat påträffas.

I sammanhanget vill jag gärna tillägga en för oss lustig historia. För Troyon var den först besvärande, men fick snart för honom synnerligen lyckade konsekvenser. Han anlände med båt till Stockholm den 10 augusti 1845 försedd med rekommendationsbrev från forskare han mött i Berlin, bl. a. Jacob Grimm. Så fort han kunde begav han sig till Antikvitetsmuseet, Historiska museets föregångare, för att bekanta sig med sam-

lingarna och träffa museets föreståndare, riksantikvarie Bror Emil Hildebrand. Då han kom dit visade det sig att museet var stängt. Hildebrand hade rest till Öland på semester och tagit nycklarna med sig. För Troyon fanns nu inte mycket annat att göra än att bege sig till Kungliga biblioteket som då också var inrymt i kungliga slottets lokaler. Där blev han mycket väl mottagen av ovannämnde amanuensen Hyltén-Cavallius. Denne rådde honom att använda tiden intill Hildebrands återkomst till studier på KB och där hjälpa till med diverse översättningsarbeten. Han förmedlade också kontakt med den frejdade lundaprofessorn Sven Nilsson som behövde hjälp med att förbereda en fransk version av sitt arbete *Skandinaviska Nordens Ur-invånare*. Sannolikt ingick Hyltén-Cavallius också bland dem som rekommenderade Troyon till den av denne sedermera erhållna tjänsten då det för kungaparet gällde att finna en fransktalande informator till arvprinsen Carl (sedermera Karl XV), Oscar (sedermera Oscar II) och »sångarprinsen» Gustaf.

Om allt detta och mycket mer kan man läsa i Troyons brev hem till familjen. I den mycket omfattande brevsamlingen, som renskrivits av hans

syster Caroline, kan man följa Troyon under hela utlandsvistelsen. I breven berättar han också om stort och smått och om många intressanta episoder från sin vistelse i Sverige och Skandinavien. Vi kan t.ex. läsa om hans upplevelser av Stockholm i största allmänhet, livet vid hovet och hans arkeologiska studier. Jag avser att till ATA överlämna kopior av just dessa brev och till Fornvännens redaktion en närmare redogörelse om Troyons förehavanden här i Norden.

Referenser

- Godhahn, J., 2018. Älvernors arkeologi. *Fornvännen* 113. Stockholm.
- Leitz, W., 2002. Das Gräberfeld von Bel-Air bei Lausanne. Frédéric Troyon (1815–1866) und die Anfänge de Frühmittelalterarchäologie. *Cahiers d'Archéologie Romande* 84. Lausanne.
- Troyon, C. Briefsammlung Caroline Troyon. Bd. 1–2. Manuskript förvarat i Musée cantonal d'archéologie et d'histoire, Lausanne.

Jan Peder Lamm

Kostervägen 7

SE-181 35 Lidingö

janpeder.lamm@bredband.net